

1990. POLITICA EXTERNA A ROMÂNIEI ÎN PRIMELE LUNI POSTREVOLUȚIONARE

ALEX MIHAI STOENESCU

1. *Primii pași în politica externă*

Lupta politică, dusă mai ales prin intermediul presei, a creat timp de un dece-niu imaginea unui grup de agenți sovietici, aduși prin lovitură de stat la putere și slujind apoi interesele Moscovei. Există însă și o altă imagine a grupului Iliescu, imagine cunoscută numai la vârful conducerii. Românii au ieșit din regimul Ceaușescu având acel sentiment extrem de puternic al independenței de Moscova. În realitate, România era un stat comunist din lagărul communist al URSS, supraviețuirea regimului totalitar de stânga fiind datorată, aşa cum s-a văzut, exclusiv Kremlinului. Mai mult decât atât, în ultimii trei ani de dictatură, Nicolae Ceaușescu închisese și mai mult sistemul, iar Occidentul îl abandonase, făcând regimul și mai vulnerabil în fața sovieticilor. La momentul deciziei de răsturnare a lui Ceaușescu, condescerea URSS a primit tot sprijinul Vestului, pe considerentul că România este o țară din sfera de influență sovietică, nu o țară independentă, ceea ce corespunde adeverului. Intervenția neconvențională a Moscovei din decembrie 1989 a îndepărtat echipa autarhică de la putere și aparatul ei naționalist, Securitatea, și a căutat să-și asigure la conducere o echipă fidelă. Va trebui să accepăm cu luciditate că, fără asigurarea acestei fidelități, situația de la București ar fi fost mult mai complicată, dacă nu cumva intervenția militară se și petrecea până la urmă, aşa cum ceruseră liderii SUA și Franței în mod explicit. Prin urmare, prezența echipei Iliescu la putere a reprezentat și o garanție pentru URSS că România nu va derapa, fapt ce-i conferă lui Ion Iliescu un rol pozitiv, cel puțin până la puciul eşuat la Moscova în 1991. Potrivit unor apropiați, Ion Iliescu era conștient de pericolul pe care îl reprezentau influența și prezența sovietică în România, precum și de responsabilitatea sa patriotică de a feri țara din calea unor noi lovitură. Prin urmare, această latură a situației politice din țara noastră nu poate fi ignorată, motiv pentru care analiza actelor de putere ale lui Ion Iliescu și ale CFSN trebuie trecută și prin filtrul stadiului real al raporturilor Moscova–București. La 6 ianuarie 1990, vizitează București ministrul de Externe sovietic, Eduard Șevardnadze, care aduce mesajul transparent de sprijin din partea URSS și, totodată, primește garanțiile așteptate privind păstrarea României în spațiul de interes sovietic. Comunicatul oficial nu trecea de frazeologia tipică

relației între țările comuniste: „Con vorbirile cu Ion Iliescu, președintele Consiliului Frontului Salvării Naționale, Petre Roman, primul ministru, Sergiu Celac, ministrul Afacerilor Externe au confirmat acordul părților, hotărârea lor de a colabora fructuos“. În declarația sa pentru presă, Șevardnadze atrăgea însă atenția asupra necesității blocării mesajului anticomunist: „În general, consider că patosul excesiv al negării este periculos. Istoria o fac oamenii vii. și oricăte pagini negre ar cuprinde ea, nu avem dreptul să le ștergem în mod egalizator. În acest fel, printr-o singură mișcare pot fi excluse din istorie generații întregi care au ridicat pe umerii lor o mare putere“¹. Blocarea mesajului anticomunist, care, trebuie să o arătăm, la acea dată nu se manifesta decât în ziarul „Dreptatea“ al PNTcd, sub forma exploziei de frustrare și nevoii de a striga adevărurile concentraționare, a fost însă foarte bine înțeleasă la Palatul Victoria. Chiar cu trei zile înainte ca ministrul de Externe român, Sergiu Celac, să dea asigurări publice asupra reluării și dezvoltării legăturilor cu Moscova, Mihai Lupoi declara ziaristului Thierry Dejardins de la „Le Figaro“: „Vrem de asemenea să dezvoltăm relațiile noastre cu URSS, dar fără nicio condiție. La 22 decembrie noi l-am sunat pe Gorbaciov, și l-am întrebat în mod deschis dacă va interveni să-l susțină pe Ceaușescu. El ne-a răspuns că nu s-a pus problema nicio secundă. Dar noi suntem gata, bineînțeles, să lucrăm și să cooperăm cu Europa de Est. Suntem chiar cei care cer asta“². Este evident că subiectul, poate chiar în perspectiva vizitei lui Șevardnadze, fusese discutat la vârf.

Dispariția CAER. Petre Roman și-a început cariera internațională cu un şoc. Trimis de statul român la Ședința CAER de la Sofia, primul ministru a cerut practic desființarea acestuia. În acea perioadă, Ion Iliescu era încă prizonierul celei de-a doua teme — după cea cu guvernul de uniune națională — asupra căreia reflectase îndelung în perioada de așteptare a momentului când trebuia să ia puterea. Iliescu era convins că România poate să urmeze „modelul suedez“, însă Silviu Brucan, printr-o declarație publică, i-a retezat toate speranțele: „Social-democrația suedeza este un lux pentru poporul român“. De altfel, teza lui Iliescu despre „cea de-a treia cale“ pornea de la o profundă confuzie doctrinară, această teorie politico-economică fiind lansată în anii '60 de publicistul francez Jean-Jacques Servan-Schreiber, ale cărui cărți *Sfidarea americană* și *Sfidarea mondială* fuseseră publicate și în România de Editura Politică. *Sfidarea mondială* avea prefață de Silviu Brucan și era o carte foarte la modă în lumea intelectualității comuniste din România la începutul anilor '80³. Dar în anii '60 Servan-Schreiber lansase ideea unui centru politic echilibrat, drept „a treia cale“, cunoscut însă mult mai bine drept curentul politic *creștin-democrat*⁴. Așadar, Ion Iliescu ori facea o confuzie de fond între creștin-democrația vest-europeană și socialismul economic suedeza, în care vedea o „a treia cale“ economică între comunism și capitalism, ori se gândeau la o combinare a lor în România, pentru prima dată în istorie. De altfel, mentorul politic al liderului CFSN avea să-i mai dea o lovitură, de data astă într-o discuție privată: „Deși am considerat atunci că FSN era singura forță politică în stare să-și asume conducerea țării, partidele cu trecut istoric (PNT și PNL) constituindu-se abia în ianuarie, mi-am dat seama curând că preluarea puterii de către o forță de centru-stânga era o anomalie poli-

tică în perioada tranzitiei la capitalism și la 4 februarie 1990 mi-am prezentat demisia din conducerea Frontului⁵. Cauza reală a demisiei lui Brucan a fost însă pierderea influenței asupra lui Ion Iliescu, în anturajul căruia s-au instalat câțiva admiratori.

Multe speranțe se legau de ajutorul economic al URSS, de care, trebuie să o reamintim, România depindea în domenii vitale, în ciuda declarațiilor de independență economică și politică ale lui Ceaușescu. Reprezentând România, Petre Roman s-a aflat aşadar la Sofia într-o situație critică, țara având nevoie de ajutor sovietic pentru redresarea cât mai rapidă a nivelului de trai al populației. Informat de viceprim-ministrul Voican Voiculescu, prin intermediul CIE, asupra situației haotice din economia și comerțul exterior al URSS, Petre Roman va adopta la Sofia o poziție axată atât pe asigurarea urgentă a unui import de produse energetice, cât și pe descătușarea relațiilor economice din vechile legături stabilite între statele comuniste europene.

La începutul anului 1990, Mihail Gorbaciov avea probleme în imediata sa apropiere, atât din direcția lui Boris Elțin, care lucra pentru independența Rusiei, cât și din direcția guvernului condus de Nikolai Rîškov, a cărui atitudine reflecta realitatea eșuării *perestroikăi*, realitate pe care Gorbaciov refuza să o recunoască. Timp de doi ani, Rîškov reușise să neutralizeze mai multe proiecte de continuare a reformei pe linia *perestroikăi*, acceptând doar programul „celor 500 de zile” întocmit de economiștii Stanislav Șatalin și Grigori Iavlinski, cu scopul de a aplana conflictul pe temele direcției reformei și ale centralismului dintre Gorbaciov și Elțin⁶. La 11 ianuarie, când are loc ședința CAER de la Sofia, Gorbaciov își punea deja speranțele într-un nou proiect economic: „Pentru februarie 1990, Petrakov și colegii săi pregăteau un nou program economic destinat a deveni primul document oficial după alegerea lui Gorbaciov în funcția de președinte al URSS. Documentul i-a trezit interesul de a-l «studia pe fond» înainte de a-l trimite lui Rîškov pentru confirmare. Acesta l-a uitat liniștit în fundul unui sertar”⁷.

Mandatul cu care plecase Petre Roman de la București era greu de îndeplinit, cu atât mai mult cu cât președintele CFSN era el însuși nelămurit asupra viitorului: „Iliescu vorbea, foarte vag, de o «democrație originală», văzând în Front un fel de legătură informală și deschisă între populație și stat”⁸. Ca urmare a intervenției delegatului Cehoslovaciei, care a cerut în plenul ședinței CAER întocmirea unui studiu prin care să se stabilească dacă organizația mai este viabilă, primul ministru român a luat cuvântul arătând că „în prezent CAER-ul nu mai corespunde cu structura europeană a țărilor est-europene după procesele, după transformările pe care le-au cunoscut toate aceste țări, care evoluează în continuare pe calea unor profunde transformări democratice și de liberalizare economică”⁹. În continuare, Petre Roman a arătat că „în momentul actual, pentru România sunt mai importante relațiile bilaterale, deoarece relațiile acestea permit o mult mai operativă, mai eficientă, mai rapidă realizare a schimburilor, a cooperării, a contractelor directe”¹⁰. Practic, primul ministru român se pronunța pentru desființarea CAER, având totuși ca suport al acestei propunerii atitudinea premierului sovietic Rîškov, care anunțase deja că relațiile economice cu URSS se vor desfășura numai prin firme, fără intervenția politicului. Întors la București,

Petre Roman va da o declarație explicită presei române, subliniind cu această ocazie că relațiile comerciale ale României se vor orienta spre piața occidentală. Apoi s-a confruntat cu Iliescu.

„AMS: Ce reacție a avut Iliescu în urma declarației dvs. că organizația CAER trebuie să dispară?

Petre Roman: În primul rând, eu i-am explicat că este inevitabil. Și, ca să nu și mai facă iluzii, i-am spus că rușii au anunțat deja acolo: «De acum înainte cumpărați petrol și gaze la prețul mondial». Deci, CAER-ul era terminat. «Vreți alte produse, le plătiți cu bani cash.»

AMS: Asta au spus-o rușii la Sofia.

PR: A spus-o Rîškov foarte clar. Eu însă, aici am fost mai prudent, și am întrebat: «Dar barter nu mai continuăm?» Și asta a fost foarte important pentru noi, pentru că noi am mai livrat unele produse și am mai primit gaz. Au acceptat în parte, dar la ei de fapt era un haos¹¹.

Analiștii străini au înțeles însă repede că introducerea sistemului de plăti al pieței libere de către sovietici însemna prăbușirea iremediabilă a CAER: „La 9 și 10 ianuarie 1990, pe timpul reuniunii celor 17 șefi de guverne membre ale CAER, alianță economică creată în 1949 și care grupa șase țări ale Europei de Est, Mongolia, Vietnamul și Cuba, funcționarea organizației era în stare critică. Un an mai târziu, în februarie 1991, s-a trecut la înlocuirea CAER-ului (sau, cum mai era numit, Consiliul de Asistență Economică Mutuală) printr-o organizație de cooperare economică internațională, care nu a supraviețuit prea mult timp: la 28 iunie 1991, CAER-ul era desființat în mod oficial¹². Prin felul său de a fi, înclinat spre formulări politice vagi, Ion Iliescu nu a reușit niciodată să explice contextul economic grav în care a trecut România de la comunism la libertate, oferind doar câte o frază cu caracter general: „Prăbușirea economiilor statelor foste membre ale CAER, în special a fostei Uniuni Sovietice, la care s-au adăugat efectele crizei Golfului, ale embargoului asupra Libiei, iar mai apoi ale crizei și blocadei asupra Iugoslaviei, au deteriorat atât posibilitățile aprovizionării țării cu resurse energetice și materii prime, cât și posibilitățile de desfacere a priorilor produse, prin dispariția sau restrângerea unor piețe tradiționale“¹³. Ion Iliescu — pentru a folosi o expresie populară — nu putea „da vina pe ruși“, nu neapărat din cauza afinităților sale politice, ci pentru că fenomenul se petreceea foarte repede, accelerat de prăbușirea în numai câteva luni a scenariului socialismului reformat în țările comuniste est-europene, și pentru că distrugerea pieței CAER era un proces estimat deja cu câțiva ani în urmă. Semnalele transmise de Moscova întregii lumi, în legătură cu stadiul reformei în URSS, trebuie să fi ajuns și la Palatul Victoria. Într-o conferință de presă, Tatiana Koriaghina, membră a comisariatului de stat de pe lângă Consiliul de miniștri al URSS pentru reformă economică, semnală că „reforma economică rapidă nu se va realiza niciodată în actuala stare de spirit dominantă în structurile conducătoare ale țării. Să nu uităm că prin conținutul său social și economic, reforma este foarte complexă și, dintr-un anumit punct de vedere, chiar periculoasă“¹⁴. Chiar în ianuarie

1990 situația Uniunii Sovietice devenise deja dramatică: „Deteriorarea eticiei muncii și a disciplinei biocratice a contribuit la declinul producției la 60 din cei 144 de indicatori analizați de statisticile oficiale în 1989, un nivel al declinului fără precedent în istoria sovietică. Statul sovietic a eșuat în tentativa de a preveni scăderile producției nu numai la petrol și cărbune, dar și la cartofi, pâine și multe alte produse (alimentare). La începutul acestui an, *Pravda* implora industria prelucrării lemnului să mențină aprovizionarea țării cu hârtie, lipsa acesteia amenințând posibilitățile publicațiilor de a-și continua apariția“¹⁵.

În aceste condiții, prăbușirea economiei României împreună cu piața CAER-ului nu era un subiect de contemplare și de nostalgie neviene. Slăbirea legăturilor economice cu fostele țări comuniste și apoi dispariția CAER-ului au fost o altă lovitură grea pe care nu numai conducerea provizorie, ci și România, ca națiune și economie, au primit-o. În mecanismul raporturilor sovieto-române intervineau, de fapt, marile probleme de structură care însoțeau prăbușirea URSS, precum și atitudinea rigidă și rezervată a Occidentului în subiectul ajutorului economic pentru România. Ion Iliescu a intuit și apoi a văzut destul de timpuriu prăbușirea sprijinului economic sovietic, singurul care putea ajuta regimul provizoriu în momentele de început, cele mai grele, și a fost preocupat de o situație politică nouă, greu de înțeles de presă și de populație: discrepanța între nivelul influenței politice clamate și exercitate de Moscova la București și sprijinul economic așteptat de România de la URSS. Potrivit acelorași apropiați ai președintelui CFSN, numirea unor agenți sovietici în funcții de stat a fost făcută de Ion Iliescu în mod deliberat pentru a liniști Moscova și a da garanții cerute, căutând totodată să gestioneze situația țării, fără a face prea mare apel la ei. Trebuie să ne gândim, fără a divaga prea mult, și la componenta personală, pentru că abandonul sovietic însemna și expunerea lui Ion Iliescu, reprezentantul cel mai potrivit al liniștii asigurate de la Est, la masacrul politic și mediatic al Opoziției. Frica de URSS încă mai ținea lucrurile în frâu, realitate care s-a văzut foarte bine în reacțiile panicate, lingușitoare ale liderilor țărăniști în momentul puciului de la Moscova.

În căutarea unei soluții, în condiții de criză politică și economică încă nevizualizată de cetățeanul obișnuit, Petre Roman va cere ajutorul Parisului.

Reluarea legăturilor „privilegiate“ cu Franța. La scurt timp după instalarea noului guvern, Germania a oferit un ajutor în energie de 50 de milioane de mărci, iar președintele Franței l-a invitat pe primul ministru român la Paris. Eduard Șevardnadze, Hans Dietrich Genscher și Roland Dumas fuseseră la București imediat după debutul anului 1990, dând asigurări de sprijin economic. Roland Dumas chiar precizase că firmele Pechiney, Pluyeot și Renault sunt deja nerăbdătoare să se întoarcă în România. Mai mult decât atât — un lucru care se uită de regulă în analizele asupra epocii —, reprezentanții Marilor Puteri au dat declarații favorabile noii conduceri de la București. În timpul vizitei din 10 ianuarie a lui Roland Dumas la București, acesta preciza că „întâlnirile noastre au fost bogate, fructuoase, utile și mai mult decât amicale — fraterne“, iar „destinul României este astăzi în mâna unor oameni foarte serioși... Sunt conducători realiști. Aceste două calități mă fac să am o mare încredere în politica externă a

României“¹⁶. După dineul unde s-a întâlnit cu Doina Cornea și Mircea Dinescu, Roland Dumas a declarat categoric: „Sunt convins că dictatura a fost răsturnată de o revoltă populară venită din profunzimile României“. Dacă Dinescu și Cornea l-au asigurat că ei au făcut „revoluția“, atunci declarația sa penibilă este explicabilă. Dar este clar că Franța a dat atunci un mesaj de sprijin și încurajare pentru guvernul de la București. Vocea Statelor Unite s-a auzit tot atunci prin declarațiile ambasadorului Alan Green jr. la București: „Și m-am întrebat — există, oare, ceva ce eu aş fi făcut altfel decât cele înfăptuite de acest guvern în acest răstimp? Pot răspunde sincer: nu. Noile autorități au nevoie de timp, deoarece procesul organizării nu este ușor“¹⁷. Este adevărat însă că la cererea explicită a ministrului de Externe Celac de reluare a clauzei națiunii celei mai favorizate, autoritățile americane s-au făcut că au altă treabă. Doar din Senatul SUA a venit un avertisment, prin senatorul Frank Wolf: „... sunt necesare, totodată, garanții că democrația va fi introdusă într-adevăr“¹⁸. În plan politic, Laurent Fabius, președintele Adunării Naționale a Franței, fusese la București și Timișoara, anunțând formal ajutorul francez pentru democratizarea României, iar FMI și Banca Mondială au anunțat disponibilitatea de a-și trimite emisarii la București pentru reluarea legăturilor întrerupte de Nicolae Ceaușescu.

Petre Roman era pregătit să redeschidă relațiile economice cu Franța, pornind de la imaginea impregnată stabil în conștiința publică, inclusiv a lui, că există o tradiție seculară de prietenie și ajutor. Se va dovedi și de această dată o imagine ficitonară. Fiind doctorand la Toulouse, Roman avea o afinitate specială față de Franța, motiv pentru care se aștepta la un sprijin substanțial. În dialogul din mai 2005 cu Petre Roman, politica pragmatică și rece a Franței vizavi de România, acoperită zgomotos cu povestea prieteniei tradiționale, apare la fel de clară ca în trecut:

„AMS: Să trecem acum la prima vizită în Franța.

Petre Roman: A fost în 17–19 februarie.

AMS: Mă interesează cum a decurs vizita.

PR: Acolo am avut parte de o vizită de nivel maxim, cu drapelul României arborat pe Hotel Crillon! Mă rog, cu tot ceea ce se poate imagina la un protocol la nivel înalt. Primire la Mitterrand, primire la primul ministru, toți miniștrii importanți. Mitterrand mi-a organizat o vizită fabuloasă. Întâlnire cu mari intelectuali ai Franței, întâlnire cu oamenii de afaceri, miniștri, oamenii politici.

AMS: Ce ați discutat? Mă interesează foarte mult conținutul con vorbirilor. De exemplu, cu primul ministru.

PR: Prima întâlnire a fost cu președintele Mitterrand.

AMS: Ce v-a spus?

PR: El de fapt voia să știe ce cred eu sau cum gândesc eu că va evoluă politic România. El încerca să se lămurească, într-un fel, cam încotro s-ar îndrepta România. Sigur că de la mine a aflat părerea mea, care era foarte clară și anume: «Noi nu mergem spre perestroika. Eu nu cred în perestroika».

AMS: Și ce a răspuns el?

PR: El m-a primit tot timpul ca pe un om pe care îl simpatiza în mod special, care îi era drag, m-a primit foarte cald, dar nu știa de ce. De exemplu, în prima

seară m-a primit și am luat cina în apartamentul lui, împreună cu oamenii lui cei mai apropiati. În ce privește părerea lui despre orientarea noastră, nu cred că era un calcul, dar el insista foarte mult pe relația Franța-România.

AMS: Pe mine mă interesează următorul lucru: la afirmația dvs. că nu veți merge pe linia *perestroika*, ce reacție au avut președintele Franței, primul ministru?

PR: Acum îmi dau seama foarte bine că au avut reacția: «Vom vedea! Asta este ce spui tu, dar tu ai și un președinte. Iliescu ce zice de linia asta?»

AMS: Cum îl vedea pe Iliescu?

PR: Ei știau că Iliescu fusese un lider comunist, dar pentru ei Iliescu era un lider gorbaciovist, aceeași trampă. Fost lider comunist, convertit la o deschidere și așa mai departe.

AMS: Dar nu cumva v-a spus la un moment dat primul ministru Michel Rocard sau altcineva, poate confund eu, corectați-mă, la proiectul săta al dvs. cu economia de piață și democrație, nu v-a întrebat: «Dar Iliescu nu se va opune?»

PR: Da, a fost întrebarea și poate că a fost chiar de la Michel Rocard, care totuși, să nu uităm, era un om de stânga. Si Michel Rocard și Mitterrand mi-au spus: «Bun, să nu uiți că economia de piață are și ea problemele ei!»

AMS: Reformulează întrebarea: au fost rezervați în ceea ce privește accesul, apetența lui Iliescu la acest program?

PR: Da, probabil că da... Repet, erau foarte precauți în a se lansa atunci în astfel de discuții. Ei erau interesați de o realipire rapidă a relației Franța-România...

AMS: Distrusă de Ceaușescu...

PR: România trebuia să fie o țară protejată de Franța. Sigur că undeva era în filigran această părere că s-ar putea să se meargă mai degrabă pe o variantă gorbaciovistă la noi. La ora aia, în niciun caz ei nu vedea destrămarea Uniunii Sovietice. Sub nicio formă! Ei îmi spuneau că trebuie să fiu atent că și economia de piață este periculoasă, mă întrebau de orientarea politică și eu le-am spus că orientarea politică va fi ca a lor, social-democrată, ceea ce sigur că le-a plăcut. De asemenea, Mitterrand spunea: «Domnule, să știi că tranziția e o treabă foarte complicată, pentru că voi nu aveți niciun fel de elemente ale economiei de piață», iar eu atunci m-am hotărât să lansez elaborarea strategiei pentru înfăptuirea economiei de piață. Încă am participat și la o dezbatere la Sorbona pe această temă.

AMS: V-ați întâlnit și cu oamenii de afaceri.

PR: M-am întâlnit și cu oamenii de afaceri.

AMS: Mă interesează următoarea idee: ajutorul Franței însemna, dincolo de interesul lui Mitterrand pentru apropierea politică, însemna investiții franceze în România? S-a discutat?

PR: S-a discutat, cum să nu! Eu le-am cerut așa, am cerut ca EDS-ul să se implice în relansarea construcției centralei nuclear-electrice de la Cernavodă, ceea ce ei n-au făcut.

AMS: V-au refuzat?

PR: Nu, au spus atunci că da, dar n-au făcut-o. Până la urmă decizia a fost a mea și am făcut-o din banii publici. O parte din banii pe care i-am cheltuit atunci

din rezervele rămase s-au dus pe o investiție care s-a dovedit crucială în viitor. Și astăzi se confirmă.

AMS: De ce n-or fi vrut?

PR: Era pe filiera canadiană și ei ar fi trebuit să intervină numai pe partea de bani, de investiții. Cred că lor li s-a părut că nu se justifică o cheltuială ca asta. În schimb, sigur că am vorbit cu șeful de la Renault, cu șeful de la Alcatel, cu șeful de la ... pentru aluminiu, pentru că eu voiam să retehnologizăm la Slatina, consuma enorm de mult. Am vorbit cu șeful de la televiziunea franceză, TF1, cu șeful de la Buik, pentru construcții.

AMS: Dar n-au prea venit.

PR: Ei au venit, dar din păcate... sigur că procesul politic la noi atunci era convulsionat și pe alocuri de neînțeles. Asta i-a cam speriat. «Bun, bun, punem banul, dar nu merge chiar aşa!» Atunci în minte că cererea mea era în legătură cu centrala nucleară, pentru că eu știam tema asta foarte bine și întrebam dacă EDS-ul nu s-ar implica în acest proiect, în finalizarea unor lucrări hidroenergetice. Ei au zis că da, vor examina, dar până la urmă n-au făcut nimic. Dar hotărârea mea era oricum luată. Am preluat această investiție în ciuda multor opoziții interne, inclusiv a unor specialiști. Eu am decis de unul singur finalizarea Unității nr. 1 de la Cernavodă. S-a făcut prin investiție internă. Iată unde s-au dus, de exemplu, niște bani. A fost o decizie de care sunt foarte mândru. Era totul blocat, canadienii plecați, totul blocat acolo¹⁹.

Fără îndoială că atitudinea prudentă pe plan politic a liderilor francezi era justificată și probabil că se sprijinea și pe înțelegerile cu URSS asupra conservării sferelor de influență. Reluarea legăturii apropiate, tradiționale, între Paris și București era o direcție de politică externă a Franței, atât în ce privește tradiția, cât și în ceea ce privește menținerea României ca subiect activ, de orice moment, în relația directă între Paris și Moscova. La întrevederea de la Kremlin din 2 decembrie 1944, generalul de Gaulle și I. V. Stalin abordaseră problema relațiilor strânse între Moscova și Paris cu scopul de a bloca orice amenințare germană în viitor și conveniseră asupra importanței conservării sferelor de influență. De Gaulle, „gândindu-se la situația generală a Franței în Europa și în lume, a arătat că restabilirea unei Franțe solide constituie pe continent, împreună cu o Rusie puternică, cea mai bună garanție de securitate²⁰. Stalin a dezvăluit atunci planul militarilor de a stabili frontieră sovietică pe Carpați: „Sunt la noi oameni care cer să ducem frontierele noastre pe Carpați pentru că acest lanț muntos constituie o protecție naturală a Rusiei. Dar securitatea trebuie garantată de asemenea prin alianțe și acorduri între națiuni prietene²¹. Abia 23 de ani mai târziu, la întrevederea tête-à-tête cu Ceaușescu, din 14 mai 1968, de Gaulle va produce o schimbare în tratamentul acordat sateliștilor Moscovei, afirmând că „noi ne gândim îndeosebi la țările numite satelite și ne gândim îndeosebi la starea de lucruri care a succedat al doilea război mondial, când Rusia a susținut venirea la putere a regimurilor și oamenilor aleși de ea. Or, dacă aceste state erau anexate, nu mai exista un echilibru posibil în Europa²². A urmat celebra frază: *Nous vous aimons, c'est pourquoi nous nous intéressons à vous!* și redeschiderea amplă a relațiilor franco-române.

În 1990, Mitterrand era încă *ce monarque redouté, inaccessible*, dar care în numai câțiva ani, lovit de boală, va deveni *un vieux roi malmené*, imaginea francezilor asupra lui ducându-se tot mai clar spre aceea a unui suveran mascat al Franței²³. Se comporta ca un conducător luminat, slujind interesele Franței cu mare abilitate și consecvență, dar era și profund derutat de viteza cu care se schimba istoria Europei. De asemenea, putem afirma că „procesul politic convulsionat“ de la noi, cum îl descrie Petre Roman, și în primul rând mineriadele au reprezentat un obstacol pentru pătrunderea rapidă a investițiilor franceze pe piața românească, dar este o scuză facilă. Pentru un român și, în particular, pentru un jurnalist sau analist politic este foarte greu să nu lege reacția de prudență a investitorilor francezi de imaginile violențelor de la București, dar în substrat, acolo unde coboară istoricul sau analistul economic, situația stă cu totul altfel: investițiile franceze nu puteau fi proiectate decât pe principii stricte de avantaj și câștig. Nimeni nu bagă bani pe o piață, oricare, din prietenie sau din tradiție. Francezii ar fi venit — și până la urmă au venit, dar modest în comparație cu imaginea supradimensionată a „prieteniei“ — însă nu sub forma unui ajutor economic. În ce privește episodul cu mineriadele, avem o doavadă a pragmatismului politicii externe franceze, conduse de un președinte care nu urmărea decât interesele statului său: „E adevărat că Mitterrand a spus o frază ignobilă, o frază oribilă doamnei Cornea, când doamna Cornea, la recepția la Ambasada franceză i-a spus lui Mitterrand: «Cum, dumneavoastră întindeți mâna unei puteri care a provocat venirea minerilor?», iar răspunsul lui Mitterrand: «Asta a fost anul trecut și s-a terminat.»“²⁴. Istoria joacă feste oricărui muritor, de la simplul cetățean la liderii marii politici mondiale — nu se terminase cu mineriadele, dar replica lui Mitterrand la momentul respectiv ilustra perfect politica Franței. Oricum, după vizita lui Petre Roman în Franța au apărut la București reprezentanții câtorva mari companii franceze, dar au intrat repede în mecanismul corupt al afacerilor din România. Cei care au acceptat combinațiile financiare corupte au rămas, acționând discret și beneficiind confidențial de sprijinul politic, indiferent de culoarea Guvernului.

Poziția reală a Franței față de România la debutul anului 1990. În plan politic, situația relațiilor franco-române se dovedește a fi fost la fel de gravă. Și nu mai era vorba de pagubele produse de ambițiile paranoice ale lui Nicolae Ceaușescu și de afrontul impardonabil de a refuza românilor sărbătorirea bicentenarului Marii Revoluții Franceze, gest unilateral al unui nebun, ci de orientarea unilaterală a Franței spre altă zonă geopolitică a Europei. Franța se afla în fața celei mai grele probleme de politică externă de la al doilea război mondial înceoace — reunificarea germană. Pentru a înțelege poziția Franței față de România liberată — subiect de maxim interes din partea primului ministru Roman și a lui Ion Iliescu, Franța fiind a doua să opțiune — va trebui să plonjăm în politica din ultimele luni a Parisului.

Am arătat în altă parte importanța pentru România a întâlnirii Gorbaciov-Mitterrand de la Kiev din 6 decembrie 1989²⁵. Fragmentele de stenogramă ale întâlnirii, publicate ulterior, dezvăluie interesul — inexplicabil pentru românul de rând — pe care Mitterrand îl arăta siguranței URSS-ului și succesului lui

Gorbaciov. Îngrijorat din cauza insistenței președintelui Bush asupra problematicei drepturilor omului și implementării sistemului democratic — Bush vedea în aceste principii elementul principal al victoriei —, Mihail Gorbaciov va insista iritat pe concepția americană a „valorilor occidentale“: „Ce e asta «valorile occidentale»? Nu trebuie ca Occidentul să caute să exporte contrarevoluția! Începem să uităm doctrina Brejnev și iată că se vorbește acum de doctrina Bush! Americanii spun că asistăm la «falimentul socialismului» și de statele «totalitare» din Est și că acestea nu au nici o altă soluție, decât capitalismul“²⁶. Gorbaciov, care numea asta o *pax americana*, atingea intelligent un subiect sensibil pentru socialistul Mitterrand — frica de creșterea influenței americane în Europa. Fostul prim ministru Michel Rocard explică acest sentiment al președintelui Franței: „El credea că este întotdeauna periculos să vezi echilibrul mondial schimbat într-un mod foarte rapid. Această balansare a forțelor poate încuraja o voință de putere americană necontrolată“²⁷. În continuare, după un lung discurs geopolitic al liderului de la Kremlin, care era de fapt o pledoarie pentru sfera de interese mondială a URSS, Mitterrand îi va da asigurări liniștitioare: „Revoluțiile ungără, poloneză, bulgară, cehă ne vin foarte bine și suntem gata să le ajutăm fără a încerca să le impunem valorile noastre; nu este o problemă majoră pentru noi“²⁸. Argumentul președintelui francez era chiar foarte ciudat (pentru români): pericolul ca Europa să nu revină la situația din 1913, dinainte de primul război mondial! De fapt, Mitterrand sugera pericolul refacerii puterii germane în centrul Europei. Pentru a se asigura că URSS nu va ceda presiunilor americane privind grăbirea reunificării germane, producând astfel o mișcare înainte ca Franța să organizeze un sistem european de blocare și control al puterii germane — la acea dată era proiectul CSCE —, președintele francez nu înceta să-i promită lui Gorbaciov: „Veți avea bani gheătă datorită acestei bănci“ (BERD) și „sunt gata să ajut Polonia, Ungaria, RDG-ul și Bulgaria fără să cauț a impune valorile occidentale“²⁹. Nici atunci, cu numai zece zile înainte de intervenția sovietică în România, nici la 17 februarie 1990, când Petre Roman ajungea la Paris, românii nu cunoșteau această înțelegere. În final, poate pentru a sublinia dramatismul situației în care se afla, Gorbaciov îi va cere disperat lui Mitterrand: „Ajutați-mă să evit reunificarea germană, altfel voi fi înlocuit de un militar. Dacă nu faceți asta, veți purta responsabilitatea războiului“³⁰. Erau lucruri grave, mult deasupra și foarte departe de România unui Ceaușescu prizonier al delirului său pseudo-naționalist și de națiunea română care întârzia să reacționeze la mișcările continentului.

Două zile mai târziu, la 8 decembrie 1989, în timpul unei pauze a Consiliului Europei de la Strasbourg — după o pană de electricitate, care par că venea să amintească slăbiciunile oamenilor — Mitterrand a găsit un aliat neașteptat în persoana primului ministru al Marii Britanii, Margaret Thatcher. „Doamna de fier“ va reacționa în stilul caracteristic al pragmatismului britanic, dând la o parte instituțiile internaționale ale păcii — în primul rând ONU — și făcând apel la vechiul sistem al înțelegерilor și deciziei Marilor Puteri: „Dacă se întâmplă aşa ceva (reunificarea germană, n.a.), asta îi va pune lui Gorbaciov o problemă imposibil de soluționat. Trebuie să împiedicăm acest lucru prin jocul din CSCE și

al celor patru Mari Puteri“³¹. Și în continuare: „Germanii devin din zi în zi mai dominanți în Europa. Trebuie să ne vedem în mod regulat pentru a face contrapondere Germaniei. Trebuie să fim siguri că ea nu va mai domina, cum a făcut-o Japonia“³². A urmat o scenă care nu poate să nu amintească celebra sevență de istorie a „șervețelului“ de la 10 octombrie 1944 dintre Stalin și Churchill:

„Primul ministru britanic și-a deschis atunci geanta și a scos două hărți ale Europei un pic șifonate, decupate dintr-un jurnal britanic. Prima reprezinta frontierele Europei în zorii celui de-al doilea război mondial; a doua reprezinta frontierele Europei aşa cum au fost fixate în 1945, după căderea Berlinului. Ea (Margaret Thatcher) a arătat Silezia, Pomerania și Prusia Orientală și a spus: Vor lua toate acestea și Cehoslovacia.

François Mitterrand: Accelerarea acestei mișcări este efectiv foarte periculoasă.

Margaret Thatcher: Kohl va încuraja, va inflama! Va trebui să-i plasăm pe germani într-un cadru unde să poată fi cu adevărat ținuți. Ar putea să-și facă din Berlin capitala lor în orice moment.

François Mitterrand: Da, iar Gorbaciov nu se poate opune; nici măcar Statele Unite.

Margaret Thatcher: Statele Unite nu doresc să se opună. Există un *lobby* progerman foarte puternic în America.

François Mitterrand: Ambasadorul american la Bonn, Vernon Walters, vorbește de reunificare germană în cinci ani. Noi nu avem mijloacele de a face față Germaniei. Ne aflăm în situația conducătorilor Franței și Angliei de dinaintea războiului, care nu au reacționat în nici un fel. Nu trebuie să ne trezim în situația de la München!³³

Cam aşa se puneau problemele la sfârșitul anului 1989, în timp ce Nicolae Ceaușescu avea alte preocupări: hotără trecerea unităților de grăniceri la Ministerul de Interne, după ce inițial a vrut să le treacă la Securitate. Indirect, conseñările lui Jacques Attali de la fața locului și din intimitatea președintelui Franței sunt o mărturie, fără îndoială curajoasă, dar și zguduitoare despre distanța uriașă care separa atunci România de politica mondială, dovedind fără dubiu unde se prăbușise Ceaușescu, împreună cu țara, după ce reușise timp de un deceniu să joace un rol internațional activ și să bage România în cărțile jocului planetar. Situația noastră era mult mai gravă însă — ca să revenim la demersurile lui Petre Roman la Paris —, pentru că Mitterrand nu vedea doar pericolul politico-militar, ci și pe cel economic reprezentat de relansarea Germaniei ca mare putere europeană: „În miezul acestei «doctrine Mitterrand» se găsea de asemenea și dubla preocupare de a crea o arhitectură europeană în care Statele Unite să nu mai aibă un cuvânt greu de spus și de a împiedica viitoarea Germanie Mare să monopolizeze dialogul cu țările Europei Centrale, care constituiau «domeniul» ei“³⁴. El chiar declarase cu cinism: „Este necesar de asemenea să evităm relațiile de tip colonial între țările bogate din Vest și un cârd de state din Est, cerând umil ajutorul Comunității și, de la o zi la alta, certându-se între ele“³⁵. Forța economică germană ar fi ocupat piețele Estului cu mare rapi-

ditate, în primul rând datorită calității superioare a mărfurilor sale, dar și atracției pe care o reprezentau civilizația și siguranța germană în raporturile dintre state. România avea avantajul unei legături privilegiate cu Germania, mai ales în domeniile tehnice, fiind prima țară din Estul comunist care restabilise relațiile comerciale cu aceasta, după război, la 3 august 1963³⁶, în timp ce, odată cu liberalizarea gorbaciovistă, Ungaria și Cehia se orientau în mod transparent spre constituirea unui bloc economic central-european sub conducerea Germaniei. La 12 decembrie 1989 Statele Unite reacționează primele la prăbușirea comunismului european și lansează o nouă concepție strategică, destinată însă exclusiv statelor partener ale NATO din Occident — *doctrina Baker* a „noului atlantism”³⁷. *Doctrina Baker* oferea „învingătorilor din Războiul rece” o versiune nouă a NATO, bazată pe întărirea legăturilor între membrii organizației și pe „politizarea” acesteia pentru a supraviețui desființării iminentă a Tratatului de la Varșovia. Cei doi autori citați trag și o concluzie: „Dar, mai presus de toate, *doctrina Baker* nu spunea nimic de *cealaltă* Europă, cea care-l preocupa atât pe omul de la Elysée”³⁸. Soluția pentru *cealaltă* Europă se va numi Parteneriatul pentru Pace (PfP).

Insesizabil pentru Ministerul de Externe român — care nu i-a pregătit vizita primului ministru și nu i-a dat nicio informație preliminară solidă! —, politica internațională a Franței se afla, după cum acreditează Dominique de Villepin, într-o stare de „degradare a procesului informațional și al deciziei”, cunoscând „sindromul președinției omnisciente”, în timp ce „Roland Dumas nu se consulta cu directorii de la Quai d'Orsay, Centrul de Analiză și Prognoză (CAP) era marginalizat chiar în momentul când se anima dezbaterea intelectuală, pentru a defini o nouă politică externă adaptată indispensabil la criza finală a imperiului sovietic”³⁹. În aceste condiții, la 31 decembrie 1989, François Mitterrand lansează celebră teză a „Confederatiei europene”, văzută ca o a doua etapă a Comunității europene (cei 12), și formula unui viitor care urmează a fi inventat: „Fiecare știe că schimbările care se produc în ultimele luni în țările din Est depășesc ca importanță tot ceea ce am cunoscut de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial și se înscriu, fără niciun dubiu, printre cele mai mari evenimente ale istoriei. (...) Dar drama românească ne reamintește că istoria este tragică și că libertatea se plătește cu prețul suferinței”⁴⁰. După ce a definit prima etapă prin dispariția bipolarității mondiale, cu consecința imediată în programul de dezangajare a celor două părți militare, simultan cu procesul reunificării poporului german, Mitterrand anunță: „A doua etapă rămâne a fi inventată (*reste à inventer*), pornind de la acordurile de la Helsinki. Contez pe nașterea în anii '90 a unei confederații europene în adevăratul sens al termenului care va asocia toate statele de pe continentul nostru într-o organizație comună și permanentă, împărtășind pacea și securitatea”⁴¹. Era vorba de ceea ce va deveni OSCE, o instituție născută moartă. Totodată, hotărâte de el, dar și prezentate Cabinetului Rocard, prioritățile politiciei externe a Franței se defineau pe trei direcții: „1. Reunificarea germană (cum o încadrăm?). 2. Dezagregarea Blocului (estic) după cea a URSS (cum îl sprijinim pe Gorbaciov?). 3. Construcția europeană (cum să prevenim și să ne întărim în fața undei de soc destabilizatoare a perturbărilor din Est?)”⁴². Sprijinirea lui Gorbaciov însemna, practic, blocarea oricărora inițiative anticomuniste venite din Est și a oricărei tendințe de desprindere din sfera de influență

sovietică a țărilor fostului lagăr, fapt ce dovedește că România Partidului Național Tărănesc-creștin democrat și a Partidului Național Liberal, ieșite în stradă cu „trupele“ sale anticomuniste și rusofobe nu avea nicio sansă, dacă Statele Unite nu produceau ruptura definitivă în bucăți a Imperiului de la Răsărit. Mai este de subliniat — pentru a înțelege exact și lipsa de realism a Opoziției din România și lipsa de soluții a Puterii — că, în timp ce interesele Franței în Polonia, Ungaria, Cehoslovacia și chiar Bulgaria se dezvoltau pe o gamă largă de subiecte, inclusiv comerciale, în privința României interesul Parisului se limita la *problema minorității maghiare și la francofonie*⁴³. În rest, *rien va plus!* În Europa à deux vitesses, altă formulă inventată de Mitterrand atunci, România era în viteza întâia și foarte curând va trece în *marche arrière*. Interesul pentru minoritatea maghiară, amplificat de legăturile mult mai strânse cu Budapesta și de influența tot mai mare a soției de origine maghiară a președintelui, se exprima prin împiedicare și incriminarea naționalismului românesc, atitudine care a dominat tipologia presunilor franceze asupra politiciei interne românești.

Așadar, descoperim astăzi că nu exista niciun interes occidental serios pentru România la sfârșitul anului 1989 și începutul lui 1990 și că vacarmul prooccidental de la București se auzea numai în fundul oalei dâmbovițene. Eram în continuare ai URSS. La momentul prăbușirii blocului comunist european, nu exista nicio compătimire pentru suferințele istorice ale românilor, pentru adevărul Transilvaniei și al Basarabiei, ci numai pentru tragedia recentă, din decembrie 1989. Ajuns la Paris pentru a cere sprijin politic și economic pentru îndreptarea României spre Occident, Petre Roman știa că are de înfruntat un handicap considerabil: presa franceză toca de o lună povestea „revoluției spontane“ din România, acreditând tot mai apăsat teza loviturii de stat.

Teza loviturii de stat în presa franceză. În seara de 1 ianuarie 1990, postul de televiziune *France 3* a prezentat înregistrarea discuției purtate la 22 decembrie 1989 de membrii grupului Iliescu în clădirea fostului CC a PCR, în care Nicolae Militaru afirma că Frontul Salvării Naționale există de șase luni. Comentatorii francezi i-au identificat apoi pe Silviu Brucan și Alexandru Bârlădeanu drept vechi activiști de partid (*anciens dirigeants communistes*), iar replica lui Dumitru Apostoiu: „dacă nu-i inginerul Voina în noaptea asta, ne-am terminat“ (*nous sommes foutus*) a fost pusă pe seama lui Petre Roman, ceea ce a indus impresia unui grup conspirativ. În aceeași zi, dimineața, „Le Point“ furniza primele informații despre intervenția neconvențională sovietică în România, ca fiind planificată cu mai multe luni înainte. Autorul articolului, Kosta Christitch, arăta că, după întoarcerea din Iran, Ceaușescu „ține un discurs în care vorbește explicit de un complot teleghidat din străinătate. Dar o face fără a da amănunte și folosind vocabularul limbii de lemn, care, pentru moment, îndepărtează toată credibilitatea demersului său“. „Și cu toate acestea — continuă surprinzător ziaristul francez —, în acea miercuri seara Ceaușescu spunea adevărul. Soarta sa a fost, efectiv, decisă cu mai puțin de o lună înainte la Moscova. La 24 noiembrie, o sursă cu totul de încredere din Europa de Est ne-a declarat în mod privat și sub pecetea secretului: «Sovieticii sunt acum hotărâți să se debaraseze de Ceaușescu». Sursa a adăugat două precizări interesante: «Operațiunea va fi declanșată de manifestații de stradă și va conține și o intervenție a regelui Mihai de România prin intermediul radioului ungur cu destinația România». La între-

barea: «Când?», sursa a răspuns laconic: «Curând». La 4 decembrie, aceeași surșă declară că evenimentele anunțate vor avea loc «foarte curând»⁴⁴. Kosta Christitch dă de înțeles că sursa sa este un înalt diplomat din Ministerul de Externe. Ulterior s-a speculat că ar fi fost chiar Roland Dumas, care, într-adevăr, a confirmat prevenirea sa de către sovietici asupra intrării în stadiul final al pregătirii răsturnării lui Ceaușescu de la putere. În privința diversiunii de la Timișoara, „Le Point“ arată că „potrivit anumitor martori oculari, «observatori sovietici» au urmărit cu mare atenție manifestațiile din 16 și 17 decembrie — «Chiar și supuși unei supravegheri nedisimulate din partea poliției române» — au filmat și fotografiat manifestanții care scandau, între altele: *Vino, Gorbaciov!* Alți martori oculari precizează că manifestațiile pacifiste din acest oraș au degenerat din cauza «unor indivizi beți și marginali care au atacat forțele de ordine». Va trebui evident să putem recupera aceste elemente și să identificăm momentele în care provocarea a putut juca un rol în entuziasmul general⁴⁵. Precizia informațiilor furnizate de săptămânalul francez este uimitoare, mai ales că se manifestă la foarte puține zile de la consumarea evenimentelor. Totodată, Christitch indică și nucleul central al complicității cu sovieticii, arătând că „Armata oferea un mediu discret și sensibil pentru influența sovietică“. „Le Figaro“ din 3 ianuarie punea în antiteză declarația primului ministru Roman, potrivit căruia „nimic nu a fost organizat dinainte“, cu imaginea și intervenția din CC a lui Nicolae Militaru. Ziarul trăgea concluzia că „a existat o legătură între actualul FSN și un grup clandestin purtând același nume“ și lansa totodată teza diversiunii cu cei 60 000 de morți, ca fiind o operațiune de imagine menită să înșeale, să folosească presa străină. Asta a amplificat furia presei franceze. Este citat Per Stenback, responsabilul finlandez al Ligii Societăților de Crucea Roșie, care anunță că bilanțul violențelor este mult inferior celor 60 000 de morți, făcând o apreciere „între 5000 și 10 000 de morți și o estimare mai credibilă: sunt 1700 răniți în spitalele din București și 3000 în restul țării“⁴⁶. La 5 ianuarie, Silviu Brucan ține o conferință de presă la Centrul de presă la Hotel Intercontinental, unde declară ritos că „revoluția română a fost un fenomen spontan și original“, iar apoi îi persiflează pe jurnaliștii occidentali, care, de altfel, se aflau în sală: „În primul rând — a arătat el — trebuie să spun sincer că am fost surprins să aflu că ziare serioase din Vest s-au lăsat înșelate de povestea fantastică a unui complot despre care se spune că a fost organizat în urmă cu șase luni, cu scopul de a-l înlătura pe Ceaușescu de la putere. N-am gândit niciodată că mass media din Vest este atât de vulnerabilă la astfel de născociri, de minciuni monumentale“⁴⁷. A urmat invocarea argumentului facil că „ne-am fi lăudat dacă era un complot“. Nu, nu și dacă era unul sovietic; în România anului 1989, mult amplificată de pseudonaționalismul și rusofobia lui Ceaușescu, o înțelegere cu sovieticii era pentru românul de rând un act de înaltă trădare față de patrie, indiferent cât de aspră era dictatura lui Ceaușescu. Doar câțiva intelectuali „mondializați“ își doreau să vină sovieticii din nou în România pentru a-i scăpa de Ceaușescu și a le pune la conducere un comunist luminat, care să le dea pașapoarte. Răspunsurile lui Brucan i-au nemulțumit pe corespondenții presei franceze — cei mai pățimași de altfel —, astfel că principalele corespondențe de la București devin evident ostile FSN-ului, iar tema loviturii de stat se extinde, ca fiind o certitudine. Emisiunea de televiziune *7 sur 7* din 7 ianuarie 1990, foarte populară în

lumea francofonă, în care superba jurnalistă Anne Sinclair dialoga cu Petre Roman, a avut un impact deosebit nu numai la telespectatorii români, ci și la cei francezi. Premierul român se prezenta ca un intelectual rasat, excelent vorbitor al limbii franceze, bine pregătit pentru a răspunde spontan unor întrebări, în realitate, nu foarte incisive, Anne Sinclair menajându-l în mod evident. Prin performanța sa mediatică, Roman îndeplinea principala misiune de imagine necesară noii puteri, o imagine de guvernanti responsabili, deschiși civilizației occidentale, ajunși la vîrf pe cale revoluționară. A doua zi, corespondenții de presă de la București, între care cel mai vehement a fost Thierry Desjardins, vor ataca și emisiunea, făcându-l pe Petre Roman un mincinos, iar pe Anne Sinclair o falsă naivă și trăgând concluzia că a fost „o emisiune dezamăgitoare, altfel spus, pentru că este vorba de România acestei săptămâni, o emisiune un pic rușinoasă”⁴⁸. La 8 ianuarie, „Le Point“ revine cu tema diversiunii de la Timișoara și a complotului, abordând în continuare și problema „tentativei de a păcăli presa“, ceea ce este întotdeauna un subiect sensibil pentru ziariști. Răspunsul dacă revoluția a avut la origine un complot sovietic „poate fi găsit în structura CFSN“; *Scrisoarea celor șase* a beneficiat de „o mediatizare excepțională și neobișnuită“, sursele guvernamentale din marile capitale occidentale insistând în redacții pentru publicarea și comentarea amplă a textului, deși acesta era perestroikist. „În iunie 1989 — scria Radu Portocală —, opozanți români și maghiari au semnat o declarație comună care a deschis drumul a numeroase critici. Câteva săptămâni mai târziu, presa maghiară a declanșat o campanie de *dezinformare* în legătură cu «un zid de sărmă ghimpată» pe care Ceaușescu l-ar fi ridicat la frontieră occidentală a României. Test reușit: în Vest, presa cade în capcană.“ La Timișoara, „totul s-a întâmplat ca și cum se căuta a se face deliberat victime. În același timp, totul a fost pus în scenă pentru a se face cunoscut că nu Armata a fost aceea care a deschis focul, ci Securitatea“⁴⁹. Este totuși șocant să constatăm că presa franceză identifica mecanismele principale ale diversiunii, inclusiv cea cu repreziunea Securității, încă din ianuarie 1990, fapt care în România va fi revelat cu probe abia în decembrie 2005! „Mai mulți membri ai echipei de conducere — continua articolul — vor căuta a tăgădui această realitate pentru a menține imaginea unei revoluții populare spontane, neatinsă de comploturi sau manipulare“ (...) „Încă de la instalare, noua putere caută să acredeze teza potrivit căreia răul care a răvășit România i se datora în totalitate lui Ceaușescu și nimic sistemului sau logicii sale, care l-a produs pe tiran. Frontul se prezintă de acum încolo drept singura formă în care capabilă să redreseze țara, în cadrul CAER și al Pactului de la Varsòvia. Și nu este prin hazard faptul că Dumitru Mazilu, citându-l pe Mihail Gorbaciov, vorbește deja în termeni lirici de «Casa comună europeană»“⁵⁰. La 9 ianuarie, sovietologul Annie Kriegel, în calitatea ei de analist politic și autoritate în problematica Estului, dădea lovitura de grație tezei revoluției spontane printr-un articol metodic, care prezenta etapele diversiunii:

Prima fază: Caracter public ideologic și de propagandă: exagerarea uriașă a numărului victimelor pentru a proiecta imaginea unei revoluții eroice, și natura demonică a tiraniei lui Ceaușescu pentru a justifica lichidarea imediată a cuplului infernal. Monopolul cvasigeneral al agenției TASS și al agenției ungare asupra începutului evenimentelor, pentru a putea lansa și susține aceste două teme.

A doua fază, semiconspirativă, a însemnat pregătirea unui număr de foști lideri comuniști îndepărtați de Ceaușescu, din cauza repulsiei pentru hipernationalismul dictatorului și datorită continuității atașamentului lor pentru URSS. Frontul Salvării Naționale... sau al Patriei (*cum apăruse în vara anului în presa franceză, n.a.*) „o adevărată antiteză, deoarece el avea sarcina de a reîntoarce România la statutul său de satelit sovietic“.

A treia fază: cea mai conspirativă, a fost la nivelul Armatei și Securității, ceea ce nu poate fi explicat decât printr-un complot la cel mai înalt nivel al Marelui Stat Major⁵¹.

Imaginea revoluției dispare definitiv din peisajul publicisticii franceze, luându-i locul teza loviturii de stat sovietice, cu o componentă internă — complot în rândul foștilor lideri comuniști îndepărtați de Ceaușescu, al Armatei și Securității. Mai rămânea în portofoliu distrugerea bunei imagini a lui Petre Roman în Franța: „Interrogat de Anne Sinclair la 7 sur 7, ultima duminică, noul prim ministru român, Petre Roman, a amintit că tatăl său, Walter Roman, a fost voluntar în Brigăzile internaționale în timpul războiului din Spania. Dar el nu a spus că tatăl său, refugiat în URSS în timpul celui de-al doilea război mondial, a fost numit general de Gheorghiu Dej, predecesorul lui Ceaușescu. Însărcinat cu controlul politic al Armatei, a fost de asemenea adevăratul creator al Securității. Iar atunci când a murit, în 1983, încă mai era membru al Comitetului Central al Partidului Comunist Român. Potrivit specialiștilor, această carieră explică de ce fiul său, Petre, a putut petrece 5 ani, între 1968 și 1973, la Institutul național politehnic din Toulouse, unde a ieșit licențiat în mecanica fluidelor. «Acestă libertate de a urma studiile în străinătate nu putea să-i fie acordată dacă tatăl său nu făcea parte din demnitarii regimului», au subliniat acești experți⁵². Informațiile erau amestecate, corecte și imprecise, și fuseseră culese, potrivit unei surse din Direcția III a Securității, de Thierry Desjardin de la un fost ofițer de Securitate, recomandat de Silviu Brucan. La acea dată, 10 ianuarie 1990, generalul Vlad, care studiase dosarul Ungaria 1956 și fișa biografică a lui Walter Roman, era închis de 10 zile. Mai știm că Iulian Vlad nu a comentat cu nimeni amănuntele dosarului Ungaria, în care Valter Roman apare ca serios implicat în acțiunea statului comunist român împotriva mișcării de la Budapesta.

La București, FSN încerca să contracareze prin presă acuzațiile din jurnalele pariziene, dar o făcea penibil, neprofesionist. La 7 ianuarie, FSN organiza un interviu aranjat, cu întrebări și răspunsuri dirijate, între Nicolae Militaru și ministrul Învățământului, Mihai Şora (!), sub titlul: „Un adevăr zdrobitoare — revoluția română n-a fost un puci“⁵³. Militaru desmintea afirmația din înregistrarea de la CC despre existența anterioară a Frontului, lansând povestea caraghioasă cu profesorul Melian care, cum spune o vorbă românească, a „încurcat borcanele“. Trei zile mai târziu, Corneliu Vlad îl admonesta rizibil pe ziaristul Lupan de la „Le Figaro“, cu un limbaj care întărea și mai mult suspiciunea: „Cum puteți dl Lupan să priviți cu asemenea ochi realitatea dramatică a acestei revoluții fără prihană, care este revoluția română? Cui servesc aserțiunile dumneavoastră? Cui, domnule Lupan?“⁵⁴ Ajuns la Paris, primul ministru român va înfrunta echipa *France 3* în studioul acesteia, explicând că FSN-ul de care vorbea Militaru în clădirea CC era al profesorului Melian și că fostul general

auzise de el la Radio Europa liberă. Totodată, Petre Roman a Mizat decisiv pe faptul că el era venit din stradă și nu participase la niciun complot, numind și alți câțiva membri ai CFSN care nu avuseseră nicio legătură cu Ion Iliescu. Extrem de convingător și popular, Roman va produce, fără să vrea, destituirea redactorului postului de televiziune francez pentru neprofesionalism. În realitate, presa franceză intuia manevra Moscovei, fără a avea probele corecte, agățându-se, în lipsa altei surse, de replica lui Militaru. Timpul va dovedi că jurnaliștii francezi aveau dreptate: Militaru era agent sovietic, făcea parte din aripa militară a complotului pregătit de sovietici și care îl desemnase pe Ion Iliescu drept succesor al lui Nicolae Ceaușescu, iar în aprilie 1989, *cu două luni înainte* ca profesorul Melian să-și trimîtă scrisoarea semnată „Frontul Salvării Naționale“, Militaru fi ceruse lui Iliescu să denumească noua formațiune politică Frontul Salvării Naționale. Iliescu a refuzat-o atunci în favoarea denumirii Frontul Patriotic Socialist. În după-amiază de 22 decembrie 1989, sub presiunea membrilor grupului său, atât la sediul MApN (ora 16.00) cât și la CC (ora 17.30), a fost nevoie să accepte denumirea aleasă de Moscova — Frontul Salvării Naționale⁵⁵.

2. Avertismentul iugoslav

Tot înainte de alegerile din 20 mai 1990, primul ministru a fost solicitat inconsistent să facă o vizită oficială în Iugoslavia. Diplomații Ambasadei Iugoslaviei la București au venit de trei ori la Guvern pentru a-l convinge pe Petre Roman să se deplaseze la Belgrad, iar la 5 ianuarie a sosit și trimisul special al guvernului iugoslav, Ilia Giukici. Vizita lui Petre Roman în Iugoslavia a avut ciudătenii, dar a permis Guvernului să evalueze corect, dincolo de imagine, două probleme care interesau direct România: dispariția pretențiilor teritoriale formulate în relațiile din ultimul an cu regimul Ceaușescu, a implicării agresive în problemele României, aşa cum se întâmplase în timpul evenimentelor din decembrie de la Timișoara, precum și faptul că, în realitate, Iugoslavia se afla în pragul unei crize grave, pe care Bucureștii n-o intuiau, având în vedere imaginea favorabilă de care se bucura în lume:

Petre Roman: A mai fost o vizită foarte importantă la insistența guvernului Iugoslaviei. Ne chemau cu insistență. Era prim ministru Ante Marcovici. Iugoslavia în acel moment era într-un *boom* economic de neimaginat, în mai 1990, cu 12 miliarde de dolari rezerve internaționale, cu o situație economică sub control, cu o creștere economică de 6%. Era ceva de invidiat. Ei au insistat foarte mult să mă duc, neapărat înainte de 20 mai. Eu le spuneam: «Așteptați puțin, sunt alegerile, se pare că le căștigăm, mă instalez ca prim ministru și...». Ei, nu, să venim acum. Măi să fie! Motivul era următorul: să am o discuție cu Slobodan Milosevici, care era atunci președintele Serbiei. Insistau să vorbesc cu el. Era clar că erau niște tensiuni grave acolo. Am stat de vorbă vreo oră jumătate cu Milosevici, eu crezând că am de a face cu un om cu vederi prooccidentale, pentru că el venea de la Banca Mondială, de la Washington, lucrase și la o bancă americană, și eu ziceam că este un om cu vederi prooccidentale. Când colo, în cursul acestei discuții el a insistat o dată, de două ori, de trei ori: «Domnule, nu se mai poate, Serbia plătește prea mult la bugetul federal». De fapt, el dădea

semnalul pe care îl voiau și ceilalți dictatori, Tudjman, Izetbegović, să dea semnalul: «Domnule, eu vreau țara mea».

AMS: Era un semnal naționalist?

PR: Nu, erau niște lideri comuniști de tip dictatori.

AMS: Eu vă întreb altceva: axa aceea celebră — Belgrad, Kiev, Minsk, Moscova —, despre care s-a auzit în timpul războiului din Iugoslavia, pe care trebuiau să fie și București, vi s-a părut că era în intențiile lor atunci?

PR: Nu, nici vorbă. Era chestia clară: «noi stăm singuri în picioare, noi suntem Serbia și suntem mulțumiți de felul nostru de a fi».

AMS: Intentiōna să rupă relațiile cu FMI și Banca Mondială.

PR: Nu, el zicea că va avea relații cu ei.

AMS: Care era totuși mesajul iugoslavorilor, că nu înțeleg de ce v-au chemat atât de urgent acolo?

PR: În capul lui Miloševici era deja ideea despărțirii *de facto*.

AMS: Și ce legătură avea chestia asta cu dumneavoastră, cu România?!

PR: Probabil că Ante Marcovici se gădea că eu îl voi convinge. Iar eu îi spuneam: «Bine, dar voi sunteți într-o poziție colosală, vă invidiază toată lumea, ca stat Iugoslavia». El: «Nu, nu, aşa cum e nu funcționează». Eu trebuia să fiu acolo ca omul care să-l pondereze, să-i spună, domnule, eu vin de unde vin, noi am vrea extraordinar să fim măcar ca voi cu situația economică, de ce vreți să vă rupeți?

AMS: Dar Miloševici voia ceva de la dvs?

PR: Nu, nu, era o discuție între președintele Serbiei și primul ministru al României, statul vecin. Am discutat și despre relațiile dintre statele noastre, cooperare, frontieră, mă rog, lucruri de-aștea⁵⁶.

Realitățile politice și economice de dincolo de granița noastră din sud-vest conduceau spre o degradare accelerată a situației generale a statului federal, punându-se în discuție, încă de atunci, dezmembrarea teritorială. Mai întâi, „între 20 și 23 ianuarie 1990, Congresul extraordinar al XIX-lea al Ligii Comuniștilor din Iugoslavia s-a ținut la Belgrad (cu 1654 de delegați), în momentul în care puterea comunistă se prăbușea în Bulgaria (noiembrie și decembrie 1989), în România (decembrie 1989) și în Ungaria (iulie-decembrie 1989). Congresul a cunoscut tensiuni accentuate între sloveni (susținuți de croați) și sărbi. După vii discuții a fost abolid rolul conducător al Ligii Comuniștilor în componența Federației și a fost recunoscut pluralismul politic, dar delegațiile slovenă și croată au părăsit sala înainte de terminarea lucrărilor”⁵⁷. La 4 februarie, Partidul Comunist Sloven își declară independența de Liga Comuniștilor, fapt care atrage declararea boicotului economic al Serbiei împotriva Sloveniei⁵⁸. Slobodan Miloševici, președinte al Ligii Comuniștilor din Serbia, hotărăște schimbarea denumirii partidului în Partidul Socialist Sârb, „deși ideologia lui era aceeași care inspirase politica sa încă din 1986: «Serbia Mare», reunind într-un singur stat pe toți sărbii din Serbia, Croația, Bosnia-Herțegovina, Muntenegru, Macedonia, potrivit unui memorandum al Academiei”⁵⁹. Astă însemnă război civil. Croația, la fel de naționalistă ca și Serbia, căuta în mod direct și planificat desprinderea din Federație, mizând pe ajutorul Germaniei, de care se considera legată istoric. „În vreme ce lobby-ul croat căuta să convingă Bonnul să sprijine pretenția

Zagrebului la autodeterminare, sârbii și Armata Națională Iugoslavă (JNA) îl contactau pe ministrul Apărării sovietic, Dimitri Lazov, pentru a oferi garanții militare⁶⁰. În plan economic, situația Iugoslaviei era și ea foarte precară — de parte de imaginea pe care o aveam noi despre prosperitatea iugoslavă —, cu o inflație care va urca la 2600%⁶¹, la care se adăugau efectele nocive, nu cele pozitive, ale marii migrații economice în Vest pornite la sfârșitul anilor '60, care, potrivit Centrului de Cercetări Demografice al Iugoslaviei, depășise cu mult valoarea de 4% din populația Federației (1968)⁶². Principala problemă era aceea că, din cauza agitației naționaliste din țară, emigranții iugoslavi, indiferent de originea lor etnică, încetaseră să mai repatrieze capitalul în valută acumulat în Vest. În plus, la 22 aprilie 1990, Croația organizase primele alegeri democratice, multipartide, de la al doilea război mondial începând, la care Partidul Comunist Croat pierde puterea în favoarea Uniunii Democratice Croate. La 30 mai, Parlamentul democratic va proclama noua Constituție.

Situată din Iugoslavia l-a pus pe gânduri pe Petre Roman. Un fost stat comunista, mult avansat economic față de al nostru, îmbrățișat cu laude de Occident, se putea prăbuși rapid, contrar ideii că Istoria are un curs liniar ascendent. România se afla atunci, în primele ei luni de libertate, între dezastrul politico-economic sovietic de la Est și perspectivele unui război naționalist nimicitor — cum a și fost — la Vest. Prin declarații politice irresponsabile (mai ales în problema Taiwanului) și prin atacuri jurnalisticе stupide, România pierdea atunci și sprijinul Chinei. Prin urmare, atunci când analizăm deciziile prudente, poate și complexate ale lui Ion Iliescu și ale Biroului său Executiv, precum și performanțele guvernului provizoriu Petre Roman, trebuie să luăm obligatoriu în calcul condițiile reale în care trecuse România la tranziție (*protodemocrație*, cum o numesc sociologii) și posibilitățile efective pe care le aveau la dispoziție pentru a ține națiunea și statul pe linia de plutire. Cramponarea de putere prin mecanismul pervers al raportului CFSN-FSN și ignorarea Opoziției politice au fost erori indubitate, dar în mod cert bătălia politică declanșată pe stradă la 12 ianuarie 1990 nu a ajutat cu nimic România. Apoi, a fost, bineînțeles, de-acum obișnuita manieră românească de a pierde oportunitățile istorice. Speriată că va fi scoasă din jocul economic mondial și că va rata tot mai multe piețe de desfaceră apărute în Estul Europei, Franța va liberaliza complet, în vara anului 1990, mișcarea capitalului, adică investițiile în fostele țări comuniste. Michel Rocard va recunoaște că „nu puteam face altfel; presiunea era prea mare și nu avea nici un sens de a pune piedici inserției noastre în economia mondială”⁶³. La data când Franța liberaliza, în sfârșit, capitalul, România ieșise din joc din cauza a două catastrofe politice și de imagine: mișcarea ireditantă de la Târgu Mureș, în care românii erau prezenți ca agresori, și mineriada din 14 iunie 1990.

NOTE

1. „România liberă”, nr. 14047, 7 ianuarie 1990, p. 1.
2. „Le Figaro”, nr. 14107, 3 ianuarie 1990, p. 4, articolel *Notre Front était prêt depuis longtemps*.
3. Jean-Jacques Servan-Schreiber, *Sfidarea mondială*, București, Editura Politică, 1982.
4. Georges-Marc Benamou, *Le dernier Mitterrand*, Paris, Editions Plon, 1996, p. 117.
5. Silviu Brucan, *România în derivă*, București, Editura Nemira, 2000, p.19.
6. Andrei Gratchev, *Le mystère Gorbatchev. La Terre et le Destin*, Paris, Editions du Rocher, 2001, p. 216.

7. *Ibidem*.
8. Petre Roman, *Libertatea ca datorie*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994, p. 139.
9. „Adevărul“, Anul I, Nr. 15, vineri, 12 ianuarie 1990, p. 3.
10. *Ibidem*.
11. Interviu din 19 mai 2005, în arhiva autorului.
12. Dominique Lejeune, *Histoire du monde actuel (1990–2000)*, Paris, Editions Armand Colin, 2001, p. 84.
13. Ion Iliescu, *Revoluție și reformă*, București, Editura Enciclopedică, 1994, p. 225.
14. „Le Figaro“, nr. 14108, 4 ianuarie 1990, p. 2, articuloul *URSS: comment réorganiser l'économie?*.
15. Vladimir Shlapentokh, Neil F. O'Donell, *The Last Years of the Soviet Empire. Snapshots from 1985–1991*, London, Westport, 1999.
16. „Le Figaro“, nr. 14115, 12 ianuarie 1990, p. 4, articuloul *Roland Dumas en Roumanie: „Ce n'était pas une révolution de palais“*.
17. „România liberă“, nr. 14049, 10 ianuarie 1990, p. 1.
18. *Ibidem*, p. 6.
19. *Ibidem*.
20. *Trésors et secrets du Quai d'Orsay*, Paris, Editions JC Lattes, 2001, p. 859, (Raportul secret al întâlnirii de Gaulle–Stalin la Kremlin, 2 decembrie 1944, ora 21.00).
21. *Ibidem*.
22. *Ibidem*, p. 1053 (Stenograma întrevederii tête-à-tête de Gaulle–Ceaușescu la București, 14 mai 1968).
23. Georges-Marc Benamou, *Le dernier Mitterrand*, Paris, Editions Plon, 1996, p. 11.
24. Vartan Arachelian, *Cuvântul care zidește*, București, Editura Roza Vânturilor, 1993, p. 219 (interviu cu Alexandru Paleologu, RTV, 21 martie 1992).
25. Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România*, Vol. 4, partea 1, București, Editura RAO, 2004, p. 123–124.
26. Jacques Attali, *Verbatim. Tome 3. Chronique des années 1988–1991*, Paris, Editions Fayard, 1995, p. 362.
27. Michel Rocard, *Entretien*, Paris, Editions Flammarion, 2001, p. 246–247.
28. Jacques Attali, *op.cit.*, p. 363.
29. *Ibidem*, p. 365.
30. *Ibidem*, p. 366.
31. *Ibidem*, p. 368.
32. *Ibidem*, p. 369.
33. *Ibidem*.
34. Pierre Favier, Michel Martin-Roland, *La décennie Mitterrand. Tome 3, Les défis (1988–1991)*, Editions Seuil, 1999, p. 225.
35. *Ibidem*.
36. Alexandru Popescu, *Istoria relațiilor culturale româno-germane*, București, Editura România Press, 1998, p. 47.
37. Pierre Favier, Michel Martin-Roland, *op. cit.*, p. 224.
38. *Ibidem*.
39. Dominique de Villepin (coordonator), *Histoire de la diplomatie française*, Paris, Editions Perrin, 2005, p. 935.
40. „Le Figaro“, nr. 14105, 1 ianuarie 1990, p. 6, articuloul *Les voeux du président de la République: „Une confédération européenne ouverte aux pays de l'Est“*.
41. *Ibidem*.
42. Samy Cohen, *Mitterrand et la sortie de la guerre froide*, Editions PUF, 1998, p. 191.
43. *Ibidem*.
44. „Le Point“, nr. 902, 1 ianuarie 1990, p. 34, articuloul *Le jeu caché de Moscou*.
45. *Ibidem*, p. 35.
46. „Le Figaro“, nr. 14107, 3 ianuarie 1990, p. 4.
47. „România liberă“, nr. 14045, 5 ianuarie 1990, p. 5.
48. „Le Figaro“, nr. 14111, 8 ianuarie 1990, p. 42.
49. „Le Point“, nr. 903, 8 ianuarie 1990, p. 60, articuloul *Roumanie. La main de Moscou*.
50. *Ibidem*, p. 61.
51. „Le Figaro“, nr. 14112, 9 ianuarie 1990, p. 2, articuloul *Les énigmes de Bucarest*. (Nu Valter Roman înființase Securitatea, iar bursa în Franța a lui Petre Roman nu se datora poziției tatălui său.)
52. „Le Figaro“, nr. 14113, 10 ianuarie 1990, p. 8, articuloul *Roumanie: le père de Petre Roman*.
53. „România liberă“, nr. 14047, 7 ianuarie 1990, p. 6.
54. „România liberă“, nr. 14052, 13 ianuarie 1990, p. 6.
55. Pentru detalii vezi Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. IV, partea II, București, Editura RAO, 2005, p. 506–516.
56. Interviu din 19 mai 2005, în arhiva autorului.
57. Ernest Weibel, *Histoire et géopolitique des Balkans de 1800 à nos jours*, Paris, Editions Ellipses, 2002, p. 559.
58. Georges Castellan, *Histoire des Balkans*, Paris, Editions Fayard, 1991, p. 555.
59. *Ibidem*, p. 568.
60. Misha Glenny, *The Balkans (1804–1999). Nationalism, War and the Great Powers*, London, Granta Books, 1999, p. 637.
61. André Fontaine, *La Tache Rouge*, Paris, Editions de La Martinière, 2004, p. 513.
62. Ante Beljo, *YU-Genocide*, Toronto-Zagreb, Ed. Northern-Tribune Pub., 1995, p. 226–228.
63. Michel Rocard, *op. cit.*, p. 264.